

Musiqi mədəniyyətimizin inkişafında Hacı Məmmədovun rolu

Bəri başdan deyək ki, bu rol ölçüyə gəlməz, müqayisə edilməz dərəcədə böyükdür. Məlumdur ki, Azərbaycanca tar musiqi aləti kimi çox böyük yol keçmişdir. Bu alətin Sadıqçandan üzü bəri Qurban, Şirin, Əhsən kimi qüdrətli ifaçıları olmuşdur.

Hacı Məmmədov - 90

Amma etiraf etməliyəm ki, bu alət Hacı Məmmədovun köksündə tamam başqa rəng və çalılarla səslənmişdir. Bu haqda aşağıda bəhs edəcəyik. Hələlik isə unudulmaz sənətkarın həyat və yaradıcılığına qısa nəzər salaq.

Məmmədov Hacı Məmməd oğlu 1920-ci il aprelin 28-də Şamaxıda anadan olmuşdur. 1948-ci ildə Azərbaycan Dövlət Tibb Universitetini bitirmişdir. 1949-1970-ci illərdə həkim-cərrah işləmişdir. Tarda çalmağı müstəqil öyrənmişdir. 1930-1948-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Xalq Çalğı Alətləri Orkestrində işləmişdir.

1949-cu ildən Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının solisti olmuşdur. Hacı Məmmədovun sənətkarlığı üçün orjinallıq, virtiozlucq, emosionallıq xarakterik idi. (3, səh.504).

Məşhur tarzən Hacı Məmmədovun çalğısını dinləyənlər, onun sənətinə, sözün həqiqi mənasında, bələd və aşiq olanlar bilirler ki, Hacı Məmmədovun ifaçılığı ayrıca bir məktəb idi. Əlbəttə, milli musiqimizin çox peşəkar ustad tarzənləri olub. Qurban Pirimov, Bəhram Mansurov kimi unudulmazların böyük məhəbbətlə yaratdığı sənət məktəbindən dərs alan, öyrənən Hacı Məmmədov milli musiqimizin görkəmli nümayəndələrindən biri idi. O, Bülbül, Seyid Şuşinski, Zülfü Adıgözəlov, Əbülfət Əliyev, Rəşid Behbudov, Şövkət Ələkbərova, Yaqub Məmmədov, Rübabə Muradova, Sara Qədimova və başqa

görkəmli sənətkarları tarda dəfələrlə müşayiət etmişdir. Hacı Məmmədov sənətə gəldiyi gündən müğəmlərini xüsusi məhərrətlə ifa edərək bu sahənin zirvəsində dayanan istedad sahibi idi. Onun haqqında fikir söyləyənlər həmişə məhərrətlə vurğulayırlar ki, bu qüdrətli sənətkarın çalğısı akademik çalğı idi. Ona qulaq asdıqca musiqinin ahənginə uyğun olaraq adamın gözləri qarşısında bir mənərə canlanır, hadisələr cərəyan edirdi.

Cahangir Cahangirovun böyük məhərrətlə bəstələdiyi, unudulmaz Rəşid Behbudovun uzun illər şövqlə, həzinliklə oxuduğu "Ana" mahnısı Hacı Məmmədovun tarında başqa bir aləm idi. Bu alətin hər pərdəsindən qopan melodiya qeyri-adi bir nisgil, həsrət və təsir var idi. O, tarda xırdalıqlar etməyi elə məhərrətlə bacarırdı ki, həqiqətən də, onun əlinin təmasınu duyub, ürəyindən su içən bu qədim milli musiqi alətinə qopan sədalarda çox qeyri-adi bir melodiya duyulurdu. Hacı çalanda müğənniyə də heç ehtiyac olmurdu. Çünki bu məhərrətli tarzənin can və həyat verdiyi, böyük eşqlə sinəsinə sıxdığı tar özü dil açırdı. Sözlər bu sədadan elə aydın, mənalı, yanıqlı duyulurdu ki...

Erkən Bakıya köçən Hacı Məmmədovun ailəsinə musiqiyə, sənətə böyük maraq var idi. Atasını Məhəmməd kişi tarda gözəl havalar çalardı. Hacı da saatlarla onun yanında dayanar, məhərrət və maraqla tardan gələn qəribə səslərə qulaq asardı. Bir dəfə atasını oğlunun marağını görüb tarı ona uzadaraq duyurdu

munu yoxlamaq istəyib. Balaca Hacı tarı heç tutma-
ğı da bacarmayıb. Onun bu xamlığı atasının xoşuna
gəlməyib. Kədərlə "səndən musiqiçi çıxmaz"- sōy-
ləyib. Amma əmisi Hüseyn Hacınin istedadlı oldu-
ğunu hamıdan əvvəl duyurmuş. Buna görə də bir
gün qardaşı oğlunun arzusu ilə ona tar alıb. Hacı bu
tarı məhəbbətlə sinəsinə sıxanda 8 yaşı vardı. Ma-
raqı odur ki, bu, təlim tarı yox, əsl tar olub. Hacı
Məmmədov ömrünün sonuna kimi o tardan ayrılmayıb.
Dünyasını dəyişəndən sonra isə illər boyu Hacı
Məmmədova bağlı-badaşlıq etmiş həmin möhtəşəm
tarı- sənət sirdaşını susmağa qoymayıblar. Oğlu Ta-
hir danışır: "Ürəyimiz gəlmədi, atamın məhəbbətlə
sinəsində gəzdirdiyi, dilləndirdiyi tar sükuta qərq ol-
sun. Ona görə də biz bu yadigar musiqi alətinə ata-
mın çox sevdiyi, tələbəsi Ağasəlim Abdullayevə ba-
ğışladıq. Sağ olsun, o, bu tarda həqiqətən, vaxtilə
Hacı Məmmədovun məharətlə ifa etdiyi muğamları
ehtiramla və özünəməxsus ustalıqla səsləndirib. Bizə
elə gəlir ki, atamın tarı əgər bu gün də susmayıbsa,
deməli, onun arzularını, istəkləri yaşayır".

Ötən əsrin 30-cu illərində ölkəmizi bürüyən rep-
ressiyaların bir caynağı da milli musiqimizə ilişmiş-
di. Sapı bizdən olan baltalarsa bu fürsəti fəvriyə ver-
məyərək nala-mıxa döyməkdə davam edirdilər. Hət-
ta o dövürn mətbuat səhifələrində tarı işğalçı münasibət
əks-sədası olan şeirlər, məqalələr dərc olunub.
"Oxuma, tar, oxuma tar, sevmir səni proletar"-
deyənlərə cavab olaraq Mikayıl Müşfiq yazırdı:
"Oxu tar, səni kim unudar". İllər də təsdiqlədi ki, hə-
qiqətən də milli musiqi alətlərimizin şahı sayılan tar
heç zaman atıla və unudula bilməz.

Sənətin fəxri Fikrət Əbülqasımov Hacı Məmmə-
dovun ifaçılıq sənətində varislik və yaradıcılıq mə-
sələlərini əhatə edən araşdırmalarında yazırdı:
"Onun ustalığı yalnız üreklərə yol tapan musiqinin
gözəlliyi deyil, çalınan əsərlərin solo tarın ifasında
yeni, parlaq nümunələrinin təqdimatıdır. Hacı
Məmmədov hər şeydən əvvəl, tarın böyük imkan-
larının melodik düşüncələrlə üzvi vəhdətini yarat-
mağı bacarırdı. O, tarın sirlərini dərinəndən bələd
idi. Hacı Məmmədov tarın fərdi, çalğı xüsusiyyətlərini
səsləndirdiyi musiqidə ibrətəməz ustalıqla əlaqələndirirdi.

Hacı Məmmədovun yaradıcılığında muğamlar
bir zirvədir. Bu sənət incələrinin içərisində "Orta
Mahur"un xüsusi yeri var. Tədqiqatçılar və mütəxəss-

slər söyləyirlər ki, o, bu muğamı elə ustalıqla ifa
edirdi ki, ona qulaq asanlar yalnız bu sözləri pıçılday-
ırlar: "İlahi, bu nə möcüzədir?" Həqiqətən də, Hacı
Məmmədov qəri-adi çalğı sahibi, virtioz ifaçı idi. Bu
gün də onun lent yazılarını dinləyəndə adamın varlı-
ğını bir heyrat bürüyür. O mahını, o muğamı Hacı
çalırdısa, əslində, müğənniyə heç bir ehtiyac duyul-
murdu. Tarın simləri dil açib elə yanıqlı, elə nəfəsdə
oxuyur ki, bu təsiri heç bir ifaçılıqla müqayisə etmək
olmaz. Bu bəxtiyarlıq hər kəsin taleyinə yazılmayıb.
Sənətkarı səsindən tanımaq mümkünür. Amma
alətdə kimin çaldığını müəyyənləşdirmək, əlbəttə,
bu, ifaçının istedadından, məharətindən, fərqli qabi-
liyyətdən asılıdır. Belə sənətkarları Azərbaycanda
barmaqla saymaq olar. Kamanda Həbil Əliyev, ro-
yaldə Güllər Əliyeva, qaboyda Kamil Cəlilv, tarda
Qurban Pirimov, Hacı Məmmədov...

Unudulmaz tarzənin bioqrafiyası ilə tanış olanda
maraqlı faktlarla üzləşdik. Azərbaycan musiqi mə-
dəniyyətinin inkişafında özünəməxsus rolu olan,
Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri Orkestrində işlə-
yən, Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında solist ki-
mi çalışan Hacı Məmmədov uzun müddət müxtəlif
xəstəxanalarda həkim-cərrah, baş həkim müavini,
baş həkim işləmişdi. Onun əllərindən şəfa tapmış
insanlar söyləyirlər ki, Hacı həqiqətən də, bacarıqlı
həkim olub. Uzun müddət Naxçıvan şəhər xəstəxa-
nasında, Sumqayıtda və Bakıda insanların sağlamlı-
ğı keşiyində dayanan Hacı Məmmədov harada olub-
sa, hansı sənətin qulpundan yapışıbsa, hörmət və iz-
zət qazanıb. Onu təkcə xəstələri deyil, sənət
dostları, pərəstişkarları da çox sevərdi. Xüsusilə də,
məşhur musiqiçilər Hacı Məmmədova nəzakət və
ehtiramla yanaşardılar.

Hacı Məmmədov ömrünün sonuna kimi müxtəlif
mədəniyyət ocaqlarında, ölkəmizdən çox-çox uzaq-
larda, qastrol səfərlərində, mədəni tədbirlərdə uğur-
la iştirak etmişdir. Həmişə də musiqimizin təbliğin-
də, sevilməsində nümunəvi fəaliyyət sahibi olmuş-
dur. Onu həmkarlarından məhz özünəməxsus qeyri-
adi çalğısı fərqləndirib. Deyilənə görə, on yaşı olan-
da onu Azərbaycan Dövlət Şərq Orkestrinə qəbul
ediblər. Kollektivə hamıdan sonra gələn bu oğlan
uşağının qeyri-adi istedad sahibi olması Üzeyir Hacı-
bəylinin də diqqətini çəkib. O, bu çəlimsiz uşağı yol-
daşlarına göstərərək söyləyib: "Baxın, gördüyünüz
saribəniz oğlan gec-tez sizləri tamam ötüb keçərək

birinci pilləyə çıxacaq". Dahi bəstəkarın uzaqgörənliklə söylədiyi bu müdrik fikir özünü doğrultdu. Doğrudur, o, özünə peşə kimi həkimliyi seçsə də, içindən gələn arzu, məhəbbət onu başqa bir istiqamətə çəkdi. Hacı Məmmədovun ilk yadda qalan uğuru 1939-cu ilin payızında Moskvada keçirilən xalq çalğı alətlərində ifa edən musiqiçilərin çıxışı oldu. 19 yaşlı gənc yarışda mükafata layiq görüldü. İkinci dünya müharibəsi illərində isə Hacı Məmmədov ön cəbhədə olaraq öz çıxışları ilə əsgərləri qələbəyə ruhlandırان musiqilər ifa edirdi.

Bu gün "Qızıl Fond"da Hacı Məmmədovun özünəməxsus tərzdə, üslubda ifa etdiyi "Zabil Segah", "Bayatı-Şiraz", "Şur", "Çahargah", "Orta Mahur" və başqa muğamlar qorunur.

Bir çox xarici ölkələrdə Azərbaycan mədəniyyətini ləyaqətlə təmsil edən Hacı Məmmədov xalq artisti adına layiq görülmüş və "Şərəf" nişanı ordeni ilə təltif edilmişdir. 61 yaşında dünyasını dəyişən unudulmaz tərzən Fəxri Xiyabanda torpağa tapşırılıb.

Virtuoz sənətkar tarın pərdəsi üstündə barmağını tərpedib sıxmaqla yarım və dördədə bir səsləri, xırda lıqları, bir sözlə, boğazdakı qaynatmaları sim üstündə yarada bilirdi. Bu hal yalnız tarın imkan genişliyini deyil, həm də tərzənin improvizasiya qabiliyyətini göstərir. Bununla belə muğamlar üçün improvizasiyadan çox, ifadan əvvəl muğam ovqatına köklənmək vacibdir (1, səh.210).

Hacı Məmmədov bütün bunları unutmur, muğamları böyük ustalıqla çala bilirdi. Fikrimizcə bu fərqli və qeyri-adi ifaya səbəb tərzənin çalğı zamanı mizrabdan tara əlavə barmaqları ilə xüsusi toxunması, sığal çəkməsi ilə nail olurdu...

● **Edalet NEMƏTİ,**
AMEA-nın dissertantı

Ə d ə b i y y a t

1. B. Vahabzadə. Gəlin açıq danışaq. B. "Azərənşər"-1988.
2. A.Əbilov. Kultroloji alternativ düşüncələr. B. "Elm"-2006.
3. ASE- VI c. B. "ASE baş redaksiyası" -1982.
4. Azərbaycan incəsənəti. B. "İşıq" - 1992.
5. R.Ağayev. Azərbaycanda bədii xalq yaradıcılığının inkişaf mərhələləri. B.1992.